

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS

DAILĖS KATEDRA

VIKA ŠVOBAITĖ

Dailės magistrantūros (specializacija – tapyba) studentė

BUITIES IR KULTŪROS DVASIA

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas

Doc.R.Vilkauskas

Recenzentas

Prof.habil.dr.Vytenis Rimkus

Šiauliai, 2010

SUMMARY

Vika Švobaitės oil paintings collection the spirit of everyday life and culture of seven, separate images connected by a common theme and idea.

The modern man today in a lot of things to look at critically. This is what fifty years before his grandparents and parents had been saints, is excluded, is now often regarded as not worth attention, the subject of an obsolete, though, Vinco Kudirka singing National Song left us - the Lithuanian national anthem, repeat; In the past your sons draw strength. Only closer inspection, I became aware of the alleged archaic reveal deep meaning and need of today existence.

Our ancestors have been resident in their own home environment seems familiar, but also mysterious. Thus, his collection of works I pay attention to the house to the simple things that are often missing. To see the average Lithuanian farmers more so recently, perhaps only in the twentieth century In the first decades of the decade, maybe one other previously existing environment, focusing on residential building, formerly known as farmhouse, cottage, inside of which was directly related to human , family, household and its goals.

So, I want a look at the Lithuanian Hall in ancient times, to see to them at that time peoples beliefs through the eyes and visualize a collection of oil paintings.

The theoretical part master used a literary analysis of information sources, interpretation methodology. Creative work used in oil painting techniques. I chose this technique because, as the oil paint can be applied in a thin and transparent, lush or thick strokes.

Today the village is no longer that. However, the people of the ethnic cultural roots still it. The village - this is our ancestral home. Lithuanians his house, especially in residential housing, not just farmhouse homestead. He was a man of the citadel, his refuge and joy, and sorrow hours.

And it works in my collection of new and original in the Lithuanian painting has not yet been tried paint interior of the fragments of the things to look at indigenous knowl-Lithuanian, who believed in superstitions, myths eyes. When it was perceived that the world and life - the mysterious powers of the sacred manifestation of life. Thus, his collection of works I want to contribute to the examination of this topic in the art facilities and encourage further interest in this subject, the interpretation of words, style means.

SANTRAUKA

Vikos Švobaitės aliejinės tapybos darbų kolekciją „Buities ir kultūros dvasia“ sudaro septyni, atskiri paveikslai, kuriuos jungia bendra tema bei idėja.

Modernusis žmogus šiandien į daug ką žvelgia kritiškai. Tai, kas dar prieš pusšimtį metų jo seneliams ir tėvams buvo šventa, neleistina, dabar dažnai laikoma jau nevertu dėmesio, atgyvenusiu dalyku, nors, giedodami Vinco Kudirkos mums paliktą Tautišką giesmę – Lietuvos himną, tebekartojame: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“. Tikrai labiau įsigilinus, susimąščius atsiskleidžia tos tariamos archaikos giluminė prasmė, reikalinga ir šiandienos egzistencijai.

Mūsų protėviams gyvenamoji namų aplinka buvo sava, rodos gerai pažįstama, bet kartu ir paslaptinga. Taigi, savo darbų kolekcija norėčiau atkreipti dėmesį į Lietuvos namus, į tuos paprastus dalykus, kurių dažnai nepastebime. Žvilgtuoti į paprasto Lietuvos žemdirbio dar taip neseniai, gal tik XX a. Pirmaisiais dešimtmečiais, gal vienu kitu dešimtmečiu anksčiau buvusią aplinką, pagrindinį dėmesį sutelkiant į gyvenamojo namo, seniau vadinto troba, pirkia, gryčia, vidų, į tai, kas buvo tiesiogiai susiję su žmogumi, šeima, jos buitimi ir siekiais.

Taigi, noriu pasidairyti po lietuvių namus senovėje, žvilgtuoti į juos ano meto žmonių tikėjimų akimis ir vizualizuoti tai aliejinės tapybos darbų kolekcijoje.

Teorinėje magstrinio darbo dalyje naudoju literatūros informacinių šaltinių analizavimo, interpretavimo metodiką. Kūrybiniame darbe naudota aliejinės tapybos metodiką. Šią techniką pasirinkau todėl, nes aliejinius dažus galima tepti plonais ir skaidriais, sodriais arba tirštais, potėpiaais.

Šiandien kaimas jau nebe tas. Vis dėlto tautos etninės kultūros šaknys tebeglūdi jame. Kaimas – tai mūsų protėvių namai. Lietuviui jo namai, ypač gyvenamasis būstas, nebuvo vien sodybos trobesys. Jis buvo žmogaus citadelė, jo priebėga tiek džiaugsmo, tiek sielvarto valandomis.

Ir ši mano kūrinių kolekcija nauja ir originali tuo, kad lietuvių tapyboje dar nėra bandyta tapant interjerą, jo fragmentus į daiktus pažvelgti anų laikų lietuvių, kuris tikėjo prietaisais, mitais akimis. Kai buvo suvokiama, jog pasaulis ir gyvenimas – tai paslaptinių galių, šventos gyvybės apraiška. Taigi, savo kūrinių kolekcija noriu prisidėti prie šios temos gvildinimo tapybos priemonėmis ir tuo paskatinti tolimesnį šios temos susidomėjimą, interpretavimą įvairiomis išraiškos, stiliaus priemonėmis.

TURINYS

Santrauka.....	3
Turinys.....	4
Įvadas.....	5
1. Teoriniai dailės kūrinių kolekcijos pagrindai.....	10
1.1 Šiuolaikinis kaimas.....	10
2. Lietuvos namai.....	12
2.1 Šeimos židinys.....	12
2.2 Stalas – ne tik baldas.....	15
2.3 Pirkios langas – akys į pasaulį.....	16
2.4 Slenkstis.....	17
2.5 Durys.....	18
2.6 Valstiečių drabužiai.....	20
2.7 Klėtis.....	21
3. Dailės kūrinių kolekcijos analizė.....	23
3.1 Trumpa tapybos technikos istorija atliekant aliejinų darbų kolekciją.....	23
4. Meninko santykis su kūrybos objektu.....	25
5. Tapybos kolekcijos darbai su kūrybiniais tekstais.....	27
Išvados.....	34
Literatūra.....	35
Priedai.....	36

IVADAS

Darbe nagrinėjama problema. Daugelis sodiečio trobos įrenginių, vidaus daiktų jam buvo šventi, nes jį saugojo nuo galimų negandų, padėjo gyventi, auginti vaikus, atlikti kiekvienam gyvenime skirtą uždavinį. Juose mitinės pasaulėjautos įprasminta mąstysena jungiasi su krikščioniškųjų sakralijų panaudojimu, magiškieji žmogaus veiksmai glaudžiai susiję su maldomis į Dievą – Visatos Kūrėją ir Valdovą, į Švč. Mergelę Mariją, šventuosius. Neretai tuose veiksmuose, jų paskatose per krikščioniškąjį sluoksnį persišviečia baltiškosios ikikrikščioniškosios kultūros palikimas. Tai ypač ryšku namų, sodybos, viso ūkio, įskaitant dirbamuosius laukus, magiškųjų saugos priemonių panaudojime nuo perkūnijos, kerėtojų, ligų ir apskritai visokių nelaimių.

Tasai ryškus religinis sinkretizmas liudija lietuvių etninės kultūros gelmę, o drauge ir tautos meilę savo istorinėms šaknims, kalbai, tradicijoms, sugebėtoms išlaikyti, išsaugoti, nepaisant carinės priespaudos, vėlesnių okupacijų, karų ir kitų nelaimių.

Modernusis žmogus šiandien į daug ką žvelgia kritiškai. Tai, kas dar prieš pusšimtį metų jo seneliams ir tėvams buvo šventa, neleistina, dabar dažnai laikoma jau nevertu dėmesio, atgyvenusiu dalyku, nors, giedodami Vinco Kudirkos mums paliktą Tautišką giesmę – Lietuvos himną, tebekartojame: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“. Tikrai labiau įsigilinus, susimąstius atsiskleidžia tos tariamos archaikos giluminė prasmė, reikalinga ir šiandienos egzistencijai.

Mūsų protėviams gyvenamoji namų aplinka buvo sava, rodos gerai pažįstama, bet kartu ir paslaptina. Taigi, savo darbų kolekcija norėčiau atkreipti dėmesį į Lietuvos namus, į tuos paprastus dalykus, kurių dažnai nepastebime. Žvilgtuoti į paprasto Lietuvos žemdirbio dar taip neseniai, gal tik XX a. Pirmaisiais dešimtmečiais, gal vienu kitu dešimtmečiu anksčiau buvusią aplinką, pagrindinį dėmesį sutelkiant į gyvenamojo namo, seniau vadinto troba, pirkia, gryčia, vidų, į tai, kas buvo tiesiogiai susiję su žmogumi, šeima, jos buitimi ir siekiais.

Darbo aktualumas. Šiandien kaimas jau nebe tas. Vis dėlto tautos etninės kultūros šaknys tebeglūdi jame. Kaimas – tai mūsų protėvių namai. Daug kas iš anų praėjusių dienų gali atrodyti šiandien beprasmiška. Betgi visa tai kitados žmogų drausmino, ugdė jo atsakomybę, mokė tikrojo gyvenimo meno. Tad nevertėtų šiandien atrodančių tokių naivių liaudies praktikų, paremtų prietarais, burtais, laikyti nevertomis dėmesio. Nes kultūra turi būti kiekvieno individo naujai įgyta ir perduodama iš kartos į kartą.

Darbo objektas. Aliejinės tapybos darbų kolekcija „Buities ir kultūros dvasia“

Darbo tikslas. Pasidairyti po lietuvių namus senovėje, žvilgtelėti į juos ano meto žmonių tikėjimų akimis ir vizualizuoti tai aliejinės tapybos darbų kolekcijoje.

Darbo uždaviniai.

1. Išanalizuoti dvi kaimo egzistavimo sferas: dvasinę kultūrą ir buitį.
2. Apžvelgti kaimo gyvenamojo namo vidaus pagrindinius bruožus.
3. Susidaryti ryškesnį įvykusių ir tebevykstančių kaimo permainų vaizdą
4. Dailės kūrinio atlikimas naudojant aliejinės tapybos techniką
5. Tapybos kolekcijai parašyti kūrybinius tekstus.

Hipotezė. Šiandien kaimas jau nebe tas. Vis dėlto tautos etninės kultūros šaknys tebeglūdi jame. Mūsų aussyse kaimas tebeskamba senosiomis šienpjovių dainomis – valiavimais, lakštingalų trelėmis, gegutės „ku-ku“ pranašystėmis, tebekvepia dobilų ir liepų medaus kvapais, tebetraukia į save tikro lietuvių sielą. Kaimas – tai mūsų protėvių namai. Lietuviui jo namai, ypač gyvenamasis būstas, nebuvo vien sodybos trobesys. Jis buvo žmogaus citadelė, jo priebėga tiek džiaugsmo, tiek sielvarto valandomis. Džiaugsmo, kai namuose pasigirdavo pirmagimio riksmas, skausmo, kai namų slenkstį peržengdavo mirties deivė, kad išsiveštų į Anapus ne vien karšinių, bet tai šeimai reikalingą tėvą ar niekuo gyvenime nepakeičiamą motiną. G.K.Murdock' teigimu, kultūra turi būti kiekvieno individo naujai įgyta ir perduodama iš kartos į kartą. Nes nepaisant individo laikinumo, kaip tik šis papročių, tradicijų perdavimas lemia tautos kultūros tęstinumą. Tad nevertėtų šiandien atrodančių tokių naivių liaudies praktikų, paremtų prietarais, burtais, laikyti nevertomis dėmesio. Viena – tai yra tautos dvasinės kultūros dalis, antra- tai močiutės sengalvėlės neįkainojamos pamokos, kadaise duotos paprastutėje pirkioje prie dūžgiančio ratelio vaikams ir vaikaičiams, kad būtų šviesesnės ir laimingesnės jų gyvenimo dienos.

Magistro darbo bazė.

1. Metodologija.

Savo magistro darbe remiuosi filosofijos, etnografijos, antropologijos, gnoseologijos, bei meno istorijos teorijomis.

Pagrindinės filosofinės teorijos, kuriomis remiuosi rašydama daugelį savo magistro darbo dalių, yra šios: G.S.Heideggeris kaukė ir buitį, A.G.Kantas švietimo vaisiai, A.Camus maištaujantis žmogus.

Atskirose dalyse remiuosi įvairiomis etnologijos, etnografijos ir meno istorijos teorijomis ir veikalais, kraštotyrene literatūra: J.V.Vinciūno pažinimas – sociališkai sąlygotas tikrovės

rekonstravimas mąstymo formomis, Aušrelės Kargaudienės Dievai ir Šventieji Lietuvių etnokultūroje, Lietuvos ir mokslų akademija lietuvių etnografijos bruožai, P.Dundulienės ugnis lietuvių pasaulėjautoje, Angelės Vyšniauskaitės Lietuvio namai, Ray Smith dailininko vadovas, Vlado Karatajaus tapybos technika, Hazel Harrison kaip piešti ir tapyti, Philipo Berrillo aliejine tapyba.

Savo magistrinio darbo tyrimą atlieku būtent taip todėl, kad ši tema tapybos teorijoje nagrinėta mažai. Kuriant kolekciją buvo svarbu išmanyti ir gilintis į žmogaus pasaulėjautą, mitus, papročius, visuomenę, todėl atliekant tyrimą remiausi ir filosofais, etnologine, etnografinė medžiaga, taip pat gilinausi ir į žmogaus psichologiją, taip pat remiausi dailininkų darbais: Scott Kirby, Andy Smith, Olha Pryymak, Liza Hirst.

2. Metodika.

Teorinėje magistrinio darbo dalyje naudojama literatūros informacinių šaltinių analizavimo, interpretavimo metodika. Kūrybiniame darbe naudota aliejinės tapybos metodika. Šią techniką pasirinkau todėl, nes aliejinis dažus galima tepti plonai ir skaidriai arba tirštais, pastoziniais potėpiais. Šlapiais šiais dažais ant pagrindo galima manipuliuoti kur kas ilgiau nei bet kuriais kitais. Dėl to galima išties įvairiai sumaišyti spalvas, be to, visiškai saugu bet kada pridėti papildomą spalvą.

Visų pirma buvo paruošiama medienos plaušų plokštė, kuri buvo padengta lipalo ir vandens mišiniu, tada padengta gruntu. Kai šie darbai buvo pabaigti, ant plokštės buvo piešiamas piešinys, kuris buvo atliekamas paprastu pieštuku, tai padarius buvo galima pradėti tapyti. Įsigijama reikiamų spalvų aliejinių dažų, skiediklių, teptukų, pradedama tapyti. Tapydama beveik nenaudoju lesiravimo, tapau šlapiai ant šlapio, švelniais potėpiais, stengiuosi, kad darbuose bendras vaizdas būtų vientisesnis, bet tuo pačiu ir kontrastingas, didelį dėmesį skiriu apšvietimui, detalėms.

3. Strategija

- Darbo temos ir idėjos suformulavimas (1 semestras).
- Darbo koncepcijos įvardijimas (1 semestras)
- Uždavinių surašymas (1 semestras)
- Eskizavimai, įvairūs ieškojimai (1 semestras)

- Problemos formulavimas (1 – 2 semestras)
- Teorinės dalies parengimas (2 - 3 semestras)
- Kūrybinio darbo atlikimas (2- 3 semestras)
- Galutinis Magistrinio darbo pristatymas ir gynimas (3 semestras)

Rezultatų naujumas

Iki šių dienų lietuvis itin brangina tėviškę, nes joje glūdi jo šaknys. Kad ir kur jis gyventų, visada jo širdis pulsuoja tėviškės namų šiluma. Pateiktieji iš amžių glūdumos iki nesenų laikų atėję liaudies tikėjimai, prietarai, netgi burtai liudija, kokį stiprų erdvės ir laiko – istorijos tėkmės – pojūtį turėjo mūsų protėviai. Šiais laikais jau beveik tai esame primiršę, nors kitados tai žmogų drausmino, ugdė jo atsakomybę, mokė tikrojo gyvenimo. Ir ši mano kūrinių kolekcija nauja ir originali tuo, kad lietuvių tapyboje dar nėra bandyta tapant interjerą, jo fragmentus į daiktus pažvelgti anų laikų lietuviu, kuris tikėjo prietarais, mitais akimis. Kai buvo suvokiama, jog pasaulis ir gyvenimas – tai paslaptinių galių, šventos gyvybės apraiška. Taigi, savo kūrinių kolekcija noriu prisidėti prie šios temos gvildenimo tapybos priemonėmis ir tuo paskatinti tolimesnį šios temos susidomėjimą, interpretavimą įvairiomis išraiškos, stiliaus priemonėmis.

Teorinis darbo reikšmingumas

Magistro darbe nagrinėjama tema gana mažai plėtota Lietuvos tapyboje, kaip apžvelgiau ją aš per papročius, mitologiją, filosofiją visai nėra. Mūsų protėvių pasaulėjauta iš esmės skiriasi nuo šiuolaikinės civilizacijos orientyrų. Natūraliu būdu mūsų prigimtinė kultūra vargu ar išliks, nes per daug jėgų kėsina į jos gyvybę. Mums, šios kultūros šalininkams, reikia mokėti prisiderinti prie tokios civilizacijos. Pačiam vyksmui galima daryti įtaką ir kreipti, ką ir daro daugelis šiuolaikinių dvasinių ir kultūrinių judėjimų. Taigi, mano kūrinių kolekcija įrodyta, kad ateinančios kartos turėtų labiau įvertinti pasaulio gyvybės ir gyvasties kultūros, t.y. tradicinės kultūros, vertę, nes jau daug kas pamiršta iki šių dienų, pagalvokime ir apie rytdieną.

Praktinis darbo reikšmingumas

Prigimtinės arba etninės kultūros pažinimas šiandien atskleidžia, kad senasis protėvių tikėjimas išsilaikė įvairiais pavidalais – liaudies dainose, papročiuose, tautodailėje ir pan. Natūralioji religinė savimonė turi jėgų atgimti ir atsigausti, remdamasi gyvuojančių tradicijų paveldu. Tad viliuosi, kad mano kūrinių kolekcija primins protėvių papročius, privers susimąstyti ir padės suprasti, kad tauta turi

daug kūrybinių išteklių ir jėgų gyventi naujame sparčiai besikeičiančiame pasaulyje, o patys kūriniai papuoš kiekvieno namus ir atras savo kertelę juose. Nėra blogai siūlyti tam tikrą meno kūrinio vartojimą, bet tai iš esmės jau yra kritiko darbas.

1. Teoriniai dailės kūrinių kolekcijos pagrindai

1.1 Šiuolaikinis kaimas

Iš seno kaimu buvo įprasta vadinti tam tikrą grupę kiemų, sodybų, sudarančių atskirą vietovės vienetą, o visus jo gyventojus – žemdirbiais. Iškelus valstiečius į vienkiemius, koncentruotų gyvenviečių liko nedaug. Tačiau socialinė kaimo esmė nuo to nepasikeitė. Kalbant apie kaimą, ir toliau buvo galvojama, kad jo gyventojai, priešingai miestiečiams, vienaip ar kitaip yra užimti žemės ūkiu, kiek rečiau amatais, atsitiktinio pobūdžio darbais ir turi savitą gyvenimo sandarą.

Ilgus amžius laiko tėkmė į kaimą neįnešė žymesnių permainų. Skirtumas tarp miesto ir kaimo gyvenimo ne tik nesumažėjo, bet dargi didėjo, augo jų priešingumas, antagonizmas. Kaime gyvenantį darbo žmogų išnaudojo ne tik dvarininkas, bet ir miestas, jame gyveną vertelgos, buržuazija. Lietuvos kaimas, kuriame vyravo smulkus ūkis, viešpatavo socialinė nelygybė, klasikiniai prieštaravimai, buvo palyginti didelis gyventojų perteklius, negalėjo tikėtis materialinės gerovės ir visuotinio kultūros augimo. Pertvarkant ekonominę ir politinę santvarką, tik ryžtingai revoliuciniai veiksmai galėjo sudaryti realias prielaidas valstiečių gyvenimo būdui keisti. Lietuvos kaime, nuėjusiame sudėtingą vystymosi kelią, vyksta reikšmingi procesai, intensyviai siekiama įveikti ekonomines, socialines, kultūrinės ir kitokias ribas, skiriančias jį nuo miesto. Kaimas įdomus tiek savo praeitimi, iki šiol palikusia pėdsakus, tiek ir įvairia dabarties problematika.

Kaimiškumo sąvoka darosi vis labiau sąlyginė, nes daugeliu atvejų kaimo vietovėse susikūrė pramonės įmonės, darbininkų gyvenvietės ir nauji miestai, išsiplėtė ir tapo stambiais kultūros židiniais rajonų centrai, kaime atsirado anksčiau nebūtų profesijų žmonės, specialistai su aukštuoju ir viduriniu išsilavinimu, organizuotas stambus planingas technika aprūpintas ūkis. Miestų, pramonės, darbininkų klasės augimas, jų ekonominė ir techniškoji parama, pertvarkant žemės ūkių gamybos būdą, perdirbant žaliavas, tiekiant prekes, ruošiant aukštos ir vidutinės kvalifikacijos kadrus, elektros energijos naudojimas, transporto, ryšių ir kitų informacijos komuikacijų daugėjimas pastebimai pakeitė valstiečio ūkinės veiklos pobūdį ir darbo efektyvumą, įnešė daug naujo į jo kasdieninę buitį.

Žiūrint istoriškai, negalima nepastebėti, kad per ilgus amžius kaime brendo tokie svarbūs kultūros elementai kaip liaudies menas ir tradicijos, formavosi buitiniai papročiai, iš dalies išlikę ligi šiol, ir t.t. Kita vertus, istorijos raidoje išaugo ekonominės, socialinės ir politinės užkardos, kurios vis labiau skyrė kaimą nuo miesto. Kadangi pagrindinės mokslo ir kultūros profesionalios įstaigos koncentravosi tik mieste, tai kaimo gyventojai iki tam tikro laiko vykdė daugiau dvasinės kultūros

„vartotojų“ funkcijas, mažiau dalyvaudami tiesioginiame jos kūrimo procese.(Barkauskas, 1967, p.3 – 4, 8 – 9).

Vien aplinkybių, bene labiausiai trukdančių Lietuvos socio – ekonominei pažangai, yra vis dar vyraujantis mąstymas, naudojantis praėjusio šimtmečio pradžios sąvokomis, kaimą suvokiant kaip gerokai izoliuotą erdvę, kurioje užsiimama tik žemės ūkiu, o kaimietį – tik kaip žemdirbį. Kaime gyvenantis politikas, verslininkas, mokslininkas ar menininkas kažkodėl nelaikomas kaimiečiu. Viską, kas netelpa į „žemdirbiško kaimo“ sąvoką, pas mus vadinama netradicine veikla, nors ta „netradicinė“ – jau seniai yra tradicinė išsivysčiusiose valstybėse. Lietuvos viešojoje erdvėje tebevyrauja įsitikinimas, kad visi, kas tik gali, turi bėgti iš KAIMO, kuris suprantamas kaip vieta, kurioje dominuoja fiziškai labai sunus, primityvus ir nešvarus javų ir bulvių, karvių ir kiaulių auginimas bei alinantis daržų ravėjimas. Tuo tarpu ES – 15 valstybėse „kaimo“ gyventojų skaičius jau pasiekė 50 proc. ir toliau didėja. ES – 15 valstybėse jau beveik niekas nebeverto sąvokos „kaimas“ mums įprastine prasme, nes ten jis senokai suvokiamas kaip neurbanizuota arba iš dalies urbanizuota užmiesčio vietovė.

Lietuvoje dar visiškai nesuprantama, kas yra ta poindustrinė (žinių) visuomenė, kurioje miestai jau seniai prarado plėtros skatintojų monopolį. Visiškai nenorima suvokti, kad tokio „kaimiško kaimo“ išsivysčiusiame pasaulyje jau seniai nebėra. Pas mus jis egzistuoja tik poniučių, kur nors Gedimino prospekte ar Laisvės alėjoje siurbčiojančių kavutę ir aimanuojančių, kaip nyksta „lietuviškas kaimas“, vaizduotėje.

Nereikia Lietuvai ir ištuštėjusio kaimo, kuriame gyventų keli pensininkai ir keliolika alkoholikų, vaikų darymą laikančių pragyvenimo šaltiniu ir visai nebenorintys nieko kito dirbti. Reikia gyvo kaimo, kuriame tik nedidelė dalis darbingų asmenų užsiimtų pirmine žemės ūkio gamyba, t.y. žaliavų maisto, tekstilės ar baldų pramonei tiekimu, o visi kiti darbuotųsi neagrarinėse srityse ir važinėtų į netolimus miestelius dirbti arba mokytis.

Kaimas turi išlikti kaip vieta, kurioje ne mažiau nei mieste puoselėjami tautos dvasingumo ir etnokultūros šaltiniai.(Aleksas, 2009, p.39 – 40 , 43 – 44, 47).

2.Lietuvio namai

2.1 Šeimos židinys

Teorinį mąstymą sąlygoja žmogaus praktinis santykis su gamta. Tai nereiškia, jog tam tikras visuomeninės praktikos lygis vienareikšmiškai nulemia ir tam tikrą tikrovės vaizdą, konkrečius mokslo teiginius. Konkrečios žinojimo formos priklauso ne tik nuo atitinkamo praktinio tikrovės įsisavinimo lygio, bet taip pat ir nuo daugelio kitų socialinių veiksnių: mokslo ir kitokių tradicijų, politinių situacijų, įvairių dvasinio gyvenimo sričių tarpusavio santykių ir pan. Šie veiksniai taip pat determinuoja vadinamąjį mokslinio pasaulėvaizdžio subjektyvumą, arba žmogiškumą. Vadinasi, čia yra svarbios visuomenės ir gamtos santykio visos sąlygos, ir tik tuomet tokios pažinimo teorijos sąvokos kaip „aš“, „žmogus“, „subjektas“ įgyja konkrečią reikšmę, o abstraktūs samprotavimai – konkretų turinį.(Vinciūnas, 1988, p.59).

Mūsų protėviai ilgus amžius gyveno šioje žemėje, stengdamiesi suvokti ir įprasinti supantį pasaulį. Iki vadinamųjų istorinių ar rašytinių laikų jie jau turėjo sukūrę svarbiausius savo kultūros dalykus – kalbą, pasaulėjautą, sukaupę meno kūrinių ir kt.(Trinkūnas, 2003, p.7).

Šeimos židinys, šį terminą šiandien dažnai girdime, bet ar visada suvokiama jo tikroji prasmė, o juo labiau kilmė? Juk retai kur šiuolaikiniuose būstuose pamatysi tikrą židinį, kuriame kūrentūsi malkos, iš kur vakarais sklįstų jauki šiluma. Židinį, prie kurio galėtum ramiai pasišnekučiuoti su svečiais, pasibūti po dienos rūpesčių, darbų. Židinys – tai juk ugniavietė. (Vyšniauskaitė, 1999, p.87).

Ugniakuras iš tikrųjų buvo visos šeimos susitelkimo vieta. Neveltui S.Daukantas, pasakodamas apie žemaičių buityje ilgiausiai išsilaikiusį tokio senovinio būsto tipą, rašė:“Tame trobesyje kalnėnai ir žemaičiai visus namų darbus atliko: alų, midų darė, žlugtį žlugino, namo asloje dirbo ratus, tekinius, važius, roges, šlėdes arba šlajas, kubilus ir kitus indus, žambius, akėtes, milus ir tūbus loviuose vėlė; trumpai sakant, numas buvo trobesys, kuriame, kokiai norint esant pagadai, žmogus nuo saulės ir nuo darganos paglemžtas, galėjo brūzti kokį nors išsiėmęs knabinį.“

Kadangi čia nė langelio nebuvo, itin reikšminga buvo šviesą ir šilumą skleidžianti nuolat ugniakure besikūrenanti ugnis.

Iš mitologijos, tautosakos, papročių vėlgi žinome, kaip labai mūsų protėviai gerbė, laikydami šventa, savo namų ugnele.(Vyšniauskaitė, 1999, p.88).

Ugnies atsiradimą pirmąkart žmogus laikė paslaptingu dalyku. Todėl jau paleolito žmogus kūrė antgaminius ugnies vaizdinius, ėmė kurti jai ypatingą kultą, mitus. Seniausiuose mituose žmogus siekė paaiškinti tos nuostabios gamtos jėgos kilmę. Ilgainiui ugnis buvo suasmeninta, jai buvo priskirtos antgamtinės, pirmiausia – moteriškos zoomorfinės, vėliau antropomorfinės savybės. Lietuvių ugnies deive tapo Gabija, kuri buvo laikoma saulės dukterimi. Mituose ugniai buvo priskiriama nepaprasta reikšmė. Senovės žmogui atrodė, kad be ugnies nebūtų atsiradusi visata, gyvūnija, augmenija, vanduo. Aiškindamas ugnies kilmę bei jos pobūdį, žmogus ieškojo analogijų su savo paties gyvenimu.(Dundulienė, 2006, p.8).

Visose tautose ugniai, tam paslaptinam gamtos elementui, yra reikškiama tam tikra pagarba. Nerasime tokios tautos, kurioje nebūtų ugnies kulto pėdsakų, vistiek, ar ji būtų pirmąkart, ar civilizuota. Skiriasi tik forma: laužas, žvakė ar fejerverkai. Žmogiška kalba ir mokėjimas išgauti ugnį bei ją pavartoti, yra du ryškiausi, apčiuopiami požymiai, kurie žmogų skiria nuo gyvulių. Ugnis laikoma šviesos ir šilumos davėja, ji apsaugo nuo plėšrių žvėrių ir nubaido tamsias jėgas – demonus.(Balys, 1966, p.23).

Ugnį aptinkame visur. Ji artima Saulei, Perkūnui, požemyje ugnelę saugo Velnias. Žinomos dvi apeigose garbintos ugnies rūšys: viešoji – aukurų ir namų židinio ugnis. Pastarosios garbinimas išsilaikė net XX a.I pusėje. Namų ugnies prižiūrėtoja, jos sergėtoja dažniausiai buvo motina. Ugnis įkūnijo gyvybę, ryšį su mirusiais ir dievais. Kai židinio ugnis palaipsniui ėmė netekti sakralumo, iš dalies jos amžinumą įkūnijo žvakė. Tikėta jos magiška apsauga nuo blogio.(Kargaudienė, 2004, p.22)

Visoje Lietuvoje dar neseniai ugnis buvo laikoma šventa. Užtat reikia ją gerbti, gražiai su ja elgtis: židinyje ar ugniakure vakare gražiai sukaupti degančias anglis, gesinti tik šaltu ir švairiu vandeniu, neižeisti jos ir neteršti, ypač nespiaudyti į ugnį, nesišlapinti į ją, jos nespardyti ir nemindžioti, nes visa tai esanti nuodėmė. Įžeista ugnis keršijanti – sudeginanti namus.

Saugoti namų peleno ugnį buvo namų šeimininkės pareiga. Vakare, eidama gulti, šeimininkė turėdavo gražiai sutvarkyti ugniavietę, arba židinį: sužerti žarijas ir jas apkasti pelenais. Tatai buvo vadinama ugniai patalo klojimu. Atlikdamos šią apeigą, kaimietės moterys iki pat pastarųjų laikų kalbėdavo tam tikras maldeles.(Balys, 1966, p. 24 – 25).

Troboje galima apsieiti be vieno kito baldo, bet be krosnies niekaip. Tai vienas būtiniausių trobos įrenginių. Ir drauge paslaptinčiausias savotišku savo paslaptinumu. Lietuviui ugnis visada buvo šventa, “ jos negalima trypti”. Liškiavos apylinkių senoliai yra pasakoję, kad anais laikais, kai

pirkioje dar pasišviesdavo balana, eidami gulti nakčiai, padėdavo degančią balaną ant žemės ties stalu ar ties ant sienos kabojusiu kryžiumi, peržegnodavo ir tardavo; “Tegul aniuoliai večerioja”. Toje vietoje palaiminta ugnis ir užgesdavusi. Toks veiksmas vadintas balanos “užklojimu”. Iškūrentos krosnies angą, kad neišeitų šiluma, tuojau uždengdavo skardine “pečiadangte”. Mįslė apie ją:”Vilko gerklė lepšiu užlopyta”.(Vyšniauskaitė, 1999, p.96).

Visoje Lietuvoje buvo tikima: jei krosnyje degančios malkos cypia, tai verkia ugnyje atgailodama, arba “čysčių kentėdama” kokia nors to namo gyventojų vėlė. Tada reikia ugnį peržegnoti ir melstis, nes vėlė tuo būdu prašo gyvųjų pagalbos – maldos. Taip aiškinama dabar. Šio tikėjimo kilmė yra tokia. Seniau buvo tikima, kad mirusiųjų vėlės pereina į medžius, o kartu su malkomis patenka ir į krosnį. Kai krosnyje malkoms degant jų galai kyšo lauke ir iš jų sunkiasi vandens lašai ar putos, tada vėlės išsivaduoja.(Balys, 1996, p.29).

Simonas Daukantas rašo, kad lietuviai, įnešę į naujus namus ugnį ir pakūrę židinį, įleisdavo juodus gaidį ir vištą, o kaimynai įritindavo du kepalus duonos, reiškiančius vyriškį ir moterišką. Kuris iš tų kepalų apvirsdavo aukštiekninkas, tas turėjo pirmas mirti. Po to bičiuliai, atsigulę troboje, mušdavo tabalus dainuodami: “ Toj trobelėj gali laimelė džiaugtis ir gėrėtis”. Įkurtuvės baigdavosi puota, kur geriant būdavo minimi ir garbinami garsūs vyrai, garbingi šeiminkai, narsūs kareiviai, kritę kare, žmonių geradariai.(Dundulienė, 2006, p.36).

Su trobos duonkepe krosnimi yra susiję nemažai liaudies papročių ir tikėjimų. Kaimynai, pirmąkart atėję pas naujakurius, kartu atsinešdavo duonos ir druskos, pabučiuodavo krosnį ir tas savo dovanas padėdavo ant priekrosnio. Tyrinėtojų nuomone, patsai naujasis būstas tokiu būdu buvo įteisinamas kaimo bendruomenėje.

Jau vien paminėtieji papročiai, mįslės, priežodžiai, tikėjimai, prietarai ir magiškieji veiksmai rodo, kad lietuviui krosnis iš tikrųjų buvo ne vien “molis“. Tai buvo gyvųjų ir šeimos mirusiųjų artimo bendravimo vieta.(Vyšniauskaitė, 1999, p.98).

Pakitus gyvenamojo namo tipui, ugniakurą pakeitus krosniai, židinio funkciją papročiuose pamažu perėmė stalias. Kaip senovėje moteris – motina buvo namų židinio ugnelės kurstytoja ir sergėtoja, taip motina visiems laikams išlaikė dvasinio šeimos židinio, šeimos jungties saugotojos vaidmenį. Šiandien šeimos židinio sąvoka yra metaforiška:šeimos židinys – tai namai, galbūt kur gimei, kur augai, kur gyvenai ar gyvenai, kur visada miela sugrįžti.(Vyšniauskaitė, 1999, p.88).

2.2 Stalas – ne tik baldas

Esame su daug kuo apsipratę ir nesivarginame būties žvilgsniu pasidomėti ne tik aplinka, kurioje gyvename, bet ir čia pat esančiais daiktais. Juos dažnai vertiname tik funkciniu, patogumo ar asmens prestižo požiūriais. O ką tas daiktas slepia savyje istorijos, mitologijos ar kitais aspektais, pasidomėti nebėra nei laiko, nei noro. Štai kad ir toks visiems įprastas baldas kaip stalas. Kokių tik jų nėra – ir didelių, ir mažų, pailgų, keturkampių, apskritų, suglaudžiamų,vienkojų, dvikojų, keturkojų, su pastalėm ir pan. Baltos lentos ir dažytų, netgi dekoruotų, su pažymėtomis padarymo datomis. Gal tai savo meto „meilės dovanos“, gal kraitiniai? .(Vyšniauskaitė, 1999, p.103).

Prietarai kinta ir mainosi, tačiau kartą atsiradę, virtę kristalais ir tam tikros epochos mumijomis, jie gali būti reanimuojami vėlesnėse epochose ir gali tęsti tą pačią kovą, kurią jie pradėjo pirmą kartą išnirę iš nebūties – kovą su jau egzistuojančia prietarų sistema. Štai kadaise prasidėjęs “krikščionybės” karas su “pagonybe” vis atsinaujina ir tęsiasi po šiai dienai, nuolat reanimuojamas, susipindamas su kitais prietarais, prisitaikydamas prie kitos “laiko dvasios”.(Heidegeris, 1992, p.11).

Tradiciniame mūsų kaime stalas pirmiausia buvo šeimos narių kasdienio bendravimo vieta: prie jo dirbo, ypač vakarais, kasdien pusryčiavo, pietavo, vakarieniavo, ne pavieniui kas sau, o visa šeima bendrai. Pirkioje stalas paprastai stovėdavo priešingoje krosniai pusėje, tarp galinės ir nuo kiemo šoninės pusės, galu ar šonu į priemenės duris, kasdieninėje butyje kiekvienas šeimos narys prie stalo turėjo nuolatinę vietą, kaip ir valgymui pasižymėtą medinį šaukštą. Atsitiktinai užėjęs garbingesnis svečias buvo kviečiamas sėstis prie stalo po paveikslais. Per šeimos šventes stalas atlieka altoriaus vaidmenį: prie jo aukojami Dievui savi darbai ir darbo vaisiai. XX a. Pirmaisiais dešimtmečiais katalikiškose lietuvių šeimose dar praktikuotos kasdieninės maldos prie stalo prieš ir po valgio, ypač per gavėnią. Susitikti šeimai prie bendro stalo buvo tolygu išgyventi dvasinį bendrumą, apsivalymą nuo kasdienybės rūpesčių.(Vyšniauskaitė, 1999, p.103, 107).

Pagal tradiciją šeimoje valgį gamindavo motina, nepaisant to, kad šeimoje buvo suaugusių dukterų. Lietuvoje valstiečiai paprastai valgydavo tris sykius per dieną. Paminėtinas lietuvių valstiečių vaišingumas, apie kurį kalba daugelis XIX a.ir ankstyvesnių šaltinių. Atvykusį svečių valstiečiai priimdavo kuo nuoširdžiausiai: vesdavosi į geruosius kambarius, sodindavo stalo kertėje, pačioje garbingiausioje vietoje. Pirmąsias greitosiomis paruoštas vaišes sudarė nekasdieniai valgiai: kiaušiniene, dešra ar skilandis, sūris, medus, degtinė, naminis alus.(Lietuvos TSR mokslų akademija, 1964, p.393, 399).

Filosofas Kantas niekada nepietaudavo vienas. Valgyti vienam, manė filosofas, neleistina, tai ne jėgų atsatymas, bet jų sekinimas: kas pietauja vienišas prie stalo, lieka vienas su savo mintimis, kurių darbas nesiliauja. Žvalumą sugražina tik stalo kaimynai – laisvas pokalbis su jais atitraukia ir išblaško. (Kantas, 1989, p.168).

2.3 Pirkios langas – akys į pasaulį

Sprendžiant iš senųjų liaudies tikėjimų, kurių dar buvo galima rasti ir mūsų amžiaus pradžioje, langas, kaip ir slenkstis, buvo dvasinė riba tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulio: šiapus lango – saugu, už lango jau žmogaus tyko įvairūs pavojai. Ten gali viešpatauti gamtos stichijos. Yra žinoma, kad dar XIX a.pab. Dusetų apylinkėse, prieš pradėdant avižų sėją, seniausia namų moteris atidarydavo pirkios langą, kabindavo iš dubens avižinių kisielių ir, sviesdama jį šaukštu į kiemą, kalbėdavo: „Vėjau, vėjau, te kisieliaus“. Šitaip buvo elgiamasi siekiant nutildyti vėją, kad jis nesuneštų sėjamų lengvų grūdų į volus, kad sėkla lygiau pasklistų dirvoje ir duotų didesnę derlių.

Pirkios lango, kaip ribos tarp dviejų skirtingų pasaulių, prasmę gana ryškiai galima atsekti gimtųjų papročiuose. Tam, „kad kūdikis ilgai nestovėtų vartuose“, vadinasi, kad lengviau atsiskirtų iš motinos iščių, nėščiajai buvo draudžiama landžioti pro langą. (Vyšniauskaitė, 1999, p.117)

Langai pagal paskirtį esti trejopi: gyvenamosioms patalpoms apšviesti, negyvenamosioms patalpoms bei pastogėms apšviesti ir dekoratyviniai bei skirti vėdinimui. Paprastai juo didesnės langų angos, tuo stipriau pasireiškia jų konstrukcija, juo mažesnės – tuo išraiškingesnė puošyba. Gyvenamųjų namų langai praėjo kelią nuo mažų, senojaus storio langelių iki šiandieninio langų dydžio (1,2/ 0,90 m). Gyvenamojo namo langai daromi taip, kad pro juos būtų gerai matomi ūkiniai trobesiai, ypač jų durys, ir į sodybą einantieji keliai. Namų langai derinami su jo vidaus įrengimu, atsižvelgiant į tai, kad būtų tiesioginis krosnies, staklių apšvietimas. (Lietuvos TSR mokslų akademija, 1964, p.235).

Apibendrinant galima pasakyti, kad langas lietuvių senuosiuose tikėjimuose ir papročiuose yra buvęs svarbi būsto dalis: „savąją“ erdvę skyrė nuo pavojų kupinos „svetimosios“. Kita vertus, rizikos nebijantis, drąsus žmogus neretai toje „svetimoje“ dvasių apgyventoje erdvėje galėjo sutikti sau skirtąją laimę ar nelaimę – būsimą žmoną ar vyrą. Netgi neskirtasis, nesantuokinio vaiko tėvas,

liaudies apibendrinimu, irgi būna „ pro langą pabėgęs“ ir „smilgose sudegęs“. (Vyšniauskaitė, 1999, p.123).

2.4 Slenkstis

„Dieną jodo, naktį nešeria“ – seniau visi šią mįslę žinojo – tai trobos slenkstis. Kas gali būti už jį paprastesnio? Kasdien šitiek kartų jį peržiangiame, visiškai įvairiai negalvodami, kad ir jis, bent senovėje, lietuviui kažką daugiau reiškę negu tik horizontaliai gulinčio sienojaus gabalą. O vis dėlto ir šiandien vengiame sveikintis su draugu per slenkstį, „ kad nesusipyktume“. Vaikui seniau sakydavo, kad yra negražu ant slenksčio stovėti: kaimynai juoksis. Mergaitė gąsdindavo, kad tada ji ilgai neištekės. Ir vyrai vienas kitam primindavo:“ Nesėdėk ant slenksčio: iš skolų neišbrisi“.

Vadinasi, kažkas yra su tuo slenksčiu, kad apie jį taip įvairiai galvojama. Iš tikrųjų iki šių dienų, to norime ar ne, mummyse yra užkoduoti protėvių, gyvenusių vienybėje su įdvasinta gamta, pasaulėvokos pradmenys, reiškėsi etiketo, tradicijų, tikėjimų pavidalu. Iš to viso šiandien beturime vien skeveldras, bet įdomu juk ir kiekvieną šukelę pažinti, įspėti jos paslaptis. (Vyšniauskaitė, 1999, p.125)

Visi liaudies papročiai turi tam tikrą prasmę, nors ji dabar gali būti jau pamiršta ir gali atrodyti, kad tai yra tik gryna pramoga ar vaikų bei paauglių prasimanytas pokštas. Tačiau giliau panagrinėjus, dažnai paaiškėja pirmą kartą tokios apeigos ar pramogos prasmė, kuri dabar dažnai jau yra pamiršta ir jos dalyviai iš tikrųjų tik pramogauja. Tiesa, daugelio visokių spėjimų ar būrimų prasmę dar žino, tačiau žmonės tuo nebetiki ir daro tik dėl pramogos, pvz. visokius spėjimus apie ateitį Kūčių ir N.Metų išvakarėse. Iš esmės papročiai yra ne kas kita, kaip praktikoje pritaikyti tikėjimai, magija, arba burtai, kurių daug dar išliko iki pat mūsų dienų. Visi tie papročiai iš esmės remiasi magišku galvojimumu, kuris yra paremtas panašumu, arba analogija. Žmonės ieško tam tikrų priežastingumo ir pareinamybės ryšių tarp dviejų iš esmės skirtingų dalykų ar reiškinių. Tai simpatetinė magija. Šitokios religijos juos laiko niektikiais, arba prietarais, su kuriais paprastai kovoja arba bent juos niekina. Tačiau ir tie niektikiai yra įdomus žmogaus protavimo ir vaizduotės padarinys, kuris vertas pažinti dar ir dėl to, kad magiškas galvojimas yra senas, bet ir nepasensęs. Keičiasi tik prietaringumo reiškimosi formos ir objektai, tačiau žmogaus prigimtis, linkusi tikėti į paslaptį, besizavinti misticizmu ir nesuvaldanti noro valdyti visą pasaulį, lieka ta pati.(Balys, 1966, p.100).

2.5 Durys

Šiandien mūsų namų, o ypač verandų, durys įvairiausios – ir iš paprastų faneros lakštų sulipdytos, ir iš neperšaunamų blokų; įstiklintos ir aklinos; iš paprastų lentų ir pjaustiniais dekoruotos; viengubos ir dvivėrės.

Gana įvairios buvo ir tradicinių kaimo pirklių vidaus bei laukujės durys. Rytų aukštaitijoje jos būdavo kartais gėlių žiedais ištapytos. Senųjų dūminių pirklių iš priemenės į kiemą vedančios durys būdavo iš dviejų atskirai varstomų dalių: viršutinį atidarydavo dūmams iš pirkios išleisti, tuo pat metu uždaryta apatinioji saugojo, kad į vidų iš kiemo nepatektų paršiukai bei paukščiai. Pas mus kaip ir Šiaurės Europos tautų buityje, dieną namo durys retai tebuvo rakinamos. Kartais prie jų padėdavo tik lazda (kaip nencai: jie, net toliau iš namų iškeliaudami, prie durų tik lazda pastato. Dabar, norėdami pas kaimyną ar ir kitur įeiti, prie durų spaudžiame skambutį ar pasibeldžiame. Seniau kaime tokio papročio, matyt, nebuvo: apie svečią šuo pranešdavo lojimu, ir pats svečias prie durų patrepsėdavo, o Suvalkijoje netgi apavą už durų palikdavo. (Vyšniauskaitė, 1999, p.135 – 136).

Nemažą reikšmę turėdavo durų varščiai, apkaustai, užraktai, skląščiai. Liaudies meistrai sugebėjo tam reikalui namuose pagaminti visas smulkmenas. Skląščiai (užsklandos) buvo vartojami ne tik duris uždaryti, bet ir savotiškai užrakinti. Jie saugumo sumetimais įtaisomi iš vidaus. Skląščiai dažniausiai yra mediniai, retais atvejais geležiniai. Išskiriami dviejų tipų skląščiai: stumiamieji ir sukamieji.

Sudėtingumu ir įvairumu pasižymi durų užraktai. Klasiško tipo užraktas turi šias sededamąsias dalis: dėžę, kurioje yra užrakto mechanizmas, judamąjį skląštį, kuris stumiamas duris “uždaro”, o ištraukiamas – “atidaro”, dėžėje įmontuotą mechanizmą, kuris uždarytą skląštį sulaiko reikiamoje padėtyje, raktą, kuriuo užrakinamas arba atrakinamas užraktas.

Užraktai būdavo pritaikomi iš vidaus pusės prie sienos arba prie šulo greta durų. Raktui pasiekti šule, sienoje, o kartais duryse yra skylė. Raktų skylės bei durų vyrių lizdai buvo pajūrinami geležiniais kalvio darbo apkaustais. (Lietuvos TSR mokslų akademija, 1964, p.237).

Mūsų senoliai vaikams nuo mažens diegė pagarbą kiekvienam namų aplinkos daiktui. Vieni jų buvo laikomi šventais, kiti – būtiniausi žmogaus reikmėms, todėl gerbtini. Vaikai pratinti ir pirkios duris darinėti tyliai, jų netrankyti. Trenkti durimis – tolygu savo įtūžį išlieti, o drauge pažeminti šeimininkus. Tėvai, vyresnieji broliai, seserys mažuosius, jeigu šie būtų išeidami trinktelėję durimis ar jų neuždarę, priversdavo sugrįžti ir duris dar kartą tyliai uždaryti. Juk lietuvių pedagogika reikalavo: “Ką darai, daryk gerai“. Be to, nuo mažens įpratęs ką atsainiai

daryti, nemandagiai elgtis, sakydavo – „stuobriu išauga“, ir niekas tokio žmogaus negerbia. Taigi tylus pirkios durų uždarinėjimas drauge buvo ir kultūringo elgesio pamoka bei rodiklis. Žagarės apylinkių žmonės dar tikėjo, kad „durų klemkoje dūšios kenčia“. Vadinasi, jeigu duris daužai, tai vėleles skriaudi. O suvalkiečių tradicijos reikalavo po šeimos nario mirties iki pat pirmųjų mirusiojo minėtuvių, vadinamų ketvirtynomis ar keturnedėliu, stubos duris darinėti itin dėmesingai, „kad dūšėlės neprivertum“.

Motinos vaikams taip pat sakydavo: „Netrankyk durų: žąsiukus užtrenksi!“ Ypač taip vaikai būdavo subarami, kai pirkios kampelyje užtūpusi žąsies kiaušinius perėdavo višta. Kartais vaikui buvo primenamas tėvo pavyzdys: „Tu nė durų nemoki uždaryti, o žiūrėk, kaip gražiai, kaip gražiai tavo tėvelis daržinę uždaro“. Dzūkės motinos neleisdavo vaikams ir kitiems šeimos nariams varstyti pirkios durų, kai kepa – ant ližės daro kepalus ir juos šaudo į krosnį. Sakydavo, kad tada duona atšoks – pluta atsiskirs, pati duona bus neskani.

Jau nekalbant apie lietuvių liaudies dainas, apie duris yra nemaža vaizdingų, gilios prasmės posakių, mįslių. Apie mėgstantį niekus taukšti sakoma – „nekišk liežuvio tarp durų : suspaus“. Smalsuolis taip pat perspėjamas, kad nosies nekištų, kur nereikia, nes privers. Kam nors „parodyti duris“ reiškia būti išvartam, beje tai galioja ir šiems laikams. Tokios pat pat reikšmės posakis: „Uždaryk duris iš lauko“. Ir dabar žmogus, išėjęs į pensiją, atsiskyres nuo buvusių bendradarbių ar šiaip iš kokios glaudžios bendrijos, jaučiasi esąs tarsi atstumtas, sako: „Aš jau lauke už durų“. Neįstengdamas su kuo nors ginčytis, apginti savo nuomonę, kartais žmogus sako: „Vienas prieš visus atsispirti negaliu, dvilinkas pro duris išbėgti turiu“.

Nemaža liaudiškos išminties apie duris sukaupta mįslių pavidalu. Štai bent keliolika jų. „Šonas šyla, šonas šąla, galva džiūsta, kojos pūsta“. Tai vienadurų pusė troboje šyla, antroji – laukujė – šąla; durų viršus džiūsta, o apačia drėgsta ir pūsta. Arba „stovi ant vištos kojos, o kai gula, jaučio vietą užgula“. Turima galvoje senovinės durys, kurios būdavo užnertos ant specialaus žemėn įleisto kuolelio, vadinamo bėgūnu. Troboje tokios durys seniai jau nenaudojamos: bėgūno vietoje yra geležiniai vyriai, bet klojimų, daržinių durys kai kur senesnės statybos pastatuose ant bėgūnų dar buvo darinėjamos ir XX a. pradžioje.

Durys laikosi ant vyrių tarp dviejų sienos staktų. Užtat yra ir tokių mįslių: „Dvi panelės stovi – nepasibučiuoja“ (durų staktos); „Dvi panelės sėdi, trečia bėginėja“ (staktos ir durys); „Dvi sesytės neteka, trečioji pieva neželia“ (durų staktos ir plūktinė pirkios asla).

Lietuvių, kaip ir kitų tautų, papročiuose dažnai aptinkame panašumo magijos principą: esą, bet koks veiksmas sukelia panašias pasekmes. Šiuo magijos principu remiasi ir nemaža su kūdikio gimimu susijusių papročių.

Papročiai draudė nėščiai moteriai slapta klausytis prie durų viduje esančiųjų kalbos ar žiūrėti pro durų plyšį. Tikėta, kad tada jos pagimdytas kūdikis būsiąs žvairas, kurčias ar taip pat mėgs slapukauti.

Durys, tiek trobos, tiek ir kitų pastatų, seniau kaimo žmogui buvo ne tiktai trobesio sudedamoji dalis. Durys, kaip saugos priemonė, skirianti savą erdvę nuo „svetimos“, pateko ir į daugelį liaudies papročių. Šiandien, ypač jaunimui, reikia tuos papročius prisiminti, turėtasias durų simbolines prasmes atspėti. (Vyšniauskaitė, 1999, p.137 - 138, 145).

2.6 Valstiečių drabužiai

Tarybiniais metais, sparčiai vykstant respublikos socialistinio miesto ir kaimo buities ir kultūros suartėjimui, kuris pasidarė įmanomas dėl kolūkiečių ekonominės gerovės išaugimo, be to, esant didelei gatavų drabužių pasiūlai ne tik miestų, bet ir kolūkių parduotuvėse, didelė kolūkiečių dėvimų drabužių, ypač paltų, žieminių ir vasarinių kostiumų, dalis buvo perkami gatavi. Ši aplinkybė, savo ruožtu, padėjo visuotinai įsigalėti vieno, šiuolaikinio tipo drabužiams.

Praeityje taip plačiai drabužiams naudotos drobės, pusvilnoniai ir vilnoniai audiniai dabar jau nebeaudžiami, nes audimas laikomas nenaudingu, daug brangaus laiko reikalaujančiu darbu.

Išeiginiai vyrų kostiumai perkami gatavi arba siuvami iš vilnionių pirktinių medžiagų. Siūdindamiesi drabužius, ypač jaunimas, stengiasi prisilaikyti naujausių madų (nors, apskritai, mados kaime šiek tiek atsilieka). Vyresnės kartos vyrai dar dėvi ir namų darbo iš anksčiau turimas eilutes.

Išeiginiai apsiaustai – paltai ir lietpalčiai dažniausiai perkami gatavi. Žiemai siuvami šilti puspaltiniai – burkos, vyresnieji, kaip ir seniau, vilki kailiniais.

Darbiniai vyrų drabužiai siuvami iš pigių, stiprių medvilninių medžiagų. Įprastinė darbinių, o paaugliams ir išeiginių, drabužių forma – treningai, rečiau – kombinezonai. Kaip kasdieninis šiltas drabužis dažnai naudojamos vatinės, arba šimtasūlės.

Žymus valstiečių apdaro pasikeitimas, drabužių gausumas – aiškus socialistinio Lietuvos kaimo gerovės pakilimo rodiklis. (Lietuvos TSR mokslų akademija, 1964, p.382 – 385).

2.7 Klėtis

Greta gyvenamojo namo labai svarbų vaidmenį valstiečių gyvenime vaidino klėtis, skirta laikyti grūdams, miltams bei kitoms žemės ūkio gėrybėms ir šeimos mantai. Kai kurios labiau išsivysčiusių klėčių patalpos buvo panaudojamos ir kaip miegamieji.

Seniausiomis tenka laikyti vienos patalpos klėtis. Jų planas beveik kvadratinis arba šiek tiek išėstas stačiakampis su įėjimu iš galo. Ilgainiui išsivystė klėtys su dviem patalpomis. Dviejų patalpų atsiradimą klėtyse galima siedinti su valstiečių ekonominio lygio pakilimu. Padaugėjus žemės ūkio gėrybių, prireikė atskiros patalpos grūdams, atskiros namų apyvokos daiktams, dukterų kraičiams, drabužiams, skrynioms laikyti bei vasarą šeimos nariams miegoti. (Lietuvos TSR mokslų akademija, 1964, p.254 – 255, 258).

Apskritai klėtis reikšminga ir dvasiniame šeimos, o ypač merginų ar moterų gyvenime. Čia stovėdavo skrynios su kraičiu. Iš čia jis būdavo išlydimas. Klėtyje vyko ir dalis vestuvių apeigų. XVII a. Autoriai pažymi, kad specialiu išpuoštu vežimu į vyro namus parvežta jaunoji būdavo privežama prie klėties. Čia marti turėdavusi kuo skubiausiai iššokti iš vežimo ir drauge su dviem ją lydėjusiomis moterimis įbėgti klėtin, nes vežėjas botagu ją ginė iš paskos. Taip ji elgusis todėl, kad tuose namuose visada pirmautų ir būtų visų gerbiama vikri šeiminkė. Klėtyje jaunieji būdavo būdavo ir suguldomi pirmajai santuokinei nakčiai.

Itin triukšmingos būdavo jaunavedžių keltuvės. Antanas Juška veikale apie Veliuonos apylinkių valstiečių XIX a. vestuves rašo: „...štukoriai užneša ant klėties kraigo mintuvus ir mina šiaudus, kiti brazgina klėties duris su pagaliukais, norėdami įeiti į klėtį ir jeib ką nuglemžti nuo jaunųjų, kad išpirktų nuo jų, kiti pas namų angą lauke stato malūną, apvyniodami tekinį šiaudais, ir įstato jį į lovį su vandeniu dėl aptaškymo einančių iš klėties po prikilojimo“.

Klėtis, kaip reikšmingas sodybos trobesys, dažnas mūsų liaudies dainose. Jis minimas pasakose, nes čia gali ir slogutis, ir kipšas prisisapnuoti. Nemaža su klėtimi susijusių posakių, priežodžių. Štai keletas jų. „ Geriau maža klėtis, o pilna, negu didelė, o tuščia“, - sakoma Vilkaviškio apylinkėse. „Kai klėtis dyka, nėra nė skatiko“, - sakydavo panevėžiečiai. O Seredžiaus apylinkių valstiečiai teigė: „Kam statyti klėtį, jei nėra ką ten dėti“. Dar 1856m. Laurynas Ivinskis, lietuviškųjų

kalendorių pradininkas, yra užrašęs: "Tas svirnas turtingesnis, kurio durys yra retai daromos". Vadinasi, jei mažiau klėties duris varstysi, mažiau iš jos gėrybių išneši. Užtat girtuoklį vyrą žmona ir bara: "Tu žinai tik iš klėties į karčemą nešt". Apie elgetą gruzdiškai sakydavo: "Klėtis ant nugaros, raktai rankose", - vadinasi, jo visas turtas maišelyje nešamas.

3.Dailės kūrinių kolekcijos analizė

3.1 Trumpa tapybos technikos istorija atliekant aliejinų darbų kolekciją

Tyrinėjant tapybos palikimą, pastebima, kad visais laikais dailės suklestėjimą sąlygojo aukšta tapybos technika ir jos metodo tobulinimas. Idėjos plastinis įkūnijimas kūrinyje reikalauja techninių įgūdžių, tapybinės kultūros, kuri pasiekama tik sąmoningu, atkakliu darbu. Šalia intelektualinio dailininko asmenybės ugdymo, būtina kelti ir savo profesinį lygį, gerai pažinti vartojamų medžiagų savybes.

Dažomųjų medžiagų panaudojimas sutinkamas jau gilioje senovėje. Tiek senaisiais laikais, tiek ir dabar dažomąsias medžiagas pagrindinai sudaro moliai (natūralūs vulkaninės kilmės), metalų druskos ir augalinės kilmės medžiagos; jų jungėjai buvo nepastovūs, jie visais laikais keitėsi. Pirmykštėje visuomenėje buvo naudojama gumi, vėliau egiptiečių enkaustika, ankstyvųjų viduramžių viduramžių freska su temperiniu retušu, temperinė tapyba su laku ir pagaliau aukštojo renesanso laikotarpiu pagrindine jungiamąja medžiaga tapo aliejus.(Karatajus, 1967, p. 4)

Aliejinių paveikslų paroda patvirtina, kad ši priemonė universali, ir todėl ji šiomis dienomis taip pat populiarė, kaip ir anksčiau. Bet kokia tapybos priemonė turi tarnauti dailininkui, o aliejiniai dažai yra tokie paklusnūs, kad dailininkams nereikia tapyti tuo pačiu būdu. Aliejiniai dažai gali būti naudojami storai ir plonai, tepami mentelėmis ar teptukais, netgi pirštais, ir galima dirbti tiek dideliais, tiek mažais mastais. Dažus taip pat galima judinti ant paveikslo paviršiaus ar juos nugramdyti ir pradėti iš naujo.Tai ypač aktualu nepatyrusiems tapytojams.

Ankstesniais laikais dailininkai turėjo samdyti asistentus, kurie sunkiai trynė pigmentą, kad pagamintų dažus, tačiau šiandien nebereikia atlikti šio nuobodaus darbo. Dažai paruošdami patogiose tūbelėse, taigi dirbti lauke nebėra problemų. Spalvos gaminamos aukščiausio galimo standarto, ir pasirinkimas yra platus kaip niekada. Yra paruoštų drobių ir tapybos lentų, kaip ir teptukų, tinkančių visiems stiliams ir darbo būdams.

Dar daugiau, naujos priemonės, skirtos aliejiniams dažams, atgaivino kai kurias senas technikas, tokias kaip glazūravimas, kurio buvo atsisakyta XIX amžiuje. Tapytojas aliejiniais dažais niekuomet neturėjo tiek kūrybinių galimybių.(Harrison,p.132,134).

Teptukai

Tapybos teptukai yra dviejų pagrindinių rūšių: minkšti – raudonųjų sabalų, voverių plaukų; arba minkšti sintetiniai ir kietesni šerių teptukai, gaminami iš kiaulės šerių arba sintetinių pluoštų ir yra standūs bei atsparūs. Be teptukų, kuriais tepami dažai, yra ir kitų, skirtų maišyti, paskirstyti jau ant pagrindo užteptus dažus.

Be daugybės tapybos teptukų, yra ir kitokių priemonių bei būdų dažams tepti. Juos galima tepti kempine, užbraukti mentele, užvolioti, naudoti trafaretą. Dažus galima tepti tapybiniu peiliu, purkšti mažesniu dažų purkštuvu arba galingu dažų pistoletu.

Be visų šių priemonių dar reikalingi papildomi tapytojo reikmenys. Be jau aptartų reikmenų, dailininkas naudoja ir kitus: paletę, skiediklio ir aliejaus indelius, skudurėlius, servetėles. (Smith, 2007, p. 119, 123, 125). Be šių įrankių neišsiverčiau ir aš.

Medienos plaušų plokštė

Viena medienos plaušų plokštės pusė lygi, kita- tarsi aptraukta tinkliuku, ant abiejų galima tapyti. Aš pasirinkau lygiąją atlikdama visus savo darbus. Taigi nuo lygiosios pusės reikėjo pašalinti riebalus, bet negalima trinti švitrinium popieriumi, antraip, užtepus klijų arba grunto vandeniniu pagrindu, paviršius gali išbrinkti, todėl naudojau lipalo ir vandens mišinį, tai atlikusi dar panaudojau akrilinį balta gruntą. Tiesą sakant, baltas aliejinės tapybos gruntas vėl buvo pamėgtas tik impresionistų laikais. Nuo XVII a. Pr. Dailininkai labai sėkmingai naudojo gruntą, kuris arba jau būdavo spalvotas, arba prieš tapant būdavo užtepamas kokia nors spalva. Tačiau tapyba ant balto grunto turi savų privalumų. Atspindintis fonas išryškina kiekvieną aliejinių dažų prisilietimą, ypač jeigu dažai tepami plonai. Be to, dailininkas jaučia, kad turi uždengti visą plotą, tada nuosekliau kuria paveikslo visumą negu tapydamas ant vidutinio ar tamsaus grunto. (Smith, 2007, p.181).

4. Menininko santykis su kūrybos objektu

Maištas mene tęsiasi ir baigiasi tikroje kūryboje, o ne kritikoje ar komentaruose. Šiuolaikinis menas, būdamas nihilistinis, tiek pat buržuazinis (tuomet jis nusipelno „juodojo realizmo“ pavadinimo), kiek ir socialistinis, tampa pamokomuoju menu. O formalizmas priklauso ir praeities visuomenei (ten jis buvo tuščia abstrakcija), ir ateities visuomenei, kur jis virsta propaganda. (Camus, 2006 p.215)

Visuose paveiksluose mane domina panašumas arba tai, kas man yra panašumas: tai, kas man leidžia bent kiek atskleisti išorinį pasaulį. Įsivaizduomybė daug tolimesnė už tikrovę, nes paveikslas yra analogas tikrai pagal kūną, nes ji suteikia dvasiai progą iš naujo apmąstyti konstitucinius daiktų santykius, bet pateikia žvilgsniui regėjimo iš vidaus pėdsakus, kad jis prie jų prisiderintų, pateikia regėjimui tai, kas dengia jį iš vidaus, įsivaizduojamą tikrovės tekstūrą. (Merleau – Ponty, 2000, p.52)

Akis yra savaime judantis įrankis, savo tikslus išrandanti priemonė, ji yra tai, ką išjudino tam tikras pasaulio poveikis ir kas rankos paliekamais pėdsakais gražina šį poveikį regimybei. Kad ir kokioje civilizacijoje būtų gimusi tapyba, kad ir kokie tikėjimai ar motyvai, mintys ar ceremonijos ją suptų, netgi tada, kai ji atrodo skirta kam kitam, nuo Lascaux iki mūsų dienų, gryna ar negryna, vaizduojamoji ar abstrakti, tapyba niekuomet nešventė kitos paslapties, kaip regimumo paslaptį.

Tai, ką čia sakome, galiausiai tėra tik banalybė: tapytojo pasaulis yra regimasis pasaulis, vien tikrai regimas, beveik beprotiškas pasaulis, nes jis užbaigtas, o vis dėlto dalinis. Tapyba pažadina ir pakelia aukščiausiu laipsniu beprotybę – patį regėjimą, nes regėti – reiškia turėti per atstumą, o tapyba išplečia šį keistą viešpatavimą visiems būties aspektams, kurie kažkaip turi tapti regimi, kad patektų į paveikslą.

Pasilikime regimybėje tiesiogine ir įprastine prasme: tapytojas, kad ir koks būtų, kai jis tapo, praktikuoja maginę regėjimo teoriją. Jis turi iš tiesų pripažinti, kad daiktai prasiskverbia į jį arba kad, pagal sarkastišką Malebranch'e dilemą, dvasia išsina pro akis, idant pasivaikščiotų tarp daiktų, nes tapytojas nuolat derina prie jų savo aiškiaregystę. (Niekas nepasikeičia, jei jis netapo iš natūros: šiaip ar taip, jis tapo, nes matė, nes pasaulis bent kartą išgraviravo jame regimybės šifrus). Tapytojas turi pripažinti, jog, kaip pasakė vienas filosofas, regėjimas yra visatos veidrodis arba sanakaupa.

Tapytojas gyvena žavesiu. Jam būdingiausi veiksmai – gestai, brėžiai, kuriuos tik jis sugeba nubrėžti ir kurie kitiems bus apreiškimas, nes kitų stygiai nėra tie patys kaip jo, - jam atrodo, jog jie

trykšta iš pačių daiktų kaip žvaigždynų piešinys. Tapytojo ir regimybės vaidmenys neišvengiamai susikeičia. Kaip tik todėl tiek daug tapytojų yra sakę, kad daiktai žiūri į juos. (Merleau – Ponty, 2000, p.53- 55, 57 - 58).

Kūrybinė pradžia visuomet siejama su asmenybės savybių bei gyvenimiškosios patirties išsiaiškinimu. Visa tai galime pasiekti dirbdami, kurdami, studijuodami dailės palikimą. Gerai pažindami save ir aplinką, vadinamąją objektyvią realybę, galėsime sėkmingai kurti remdamiesi savo prigimties savybėmis. Dailės dalykų studijavimas ir kūrybinių ieškojimų procesas nebus konfliktiškas pačiam autoriui, nes pažinimas leis pasirinkti sau tinkamą temą ir meninę plastinę išraišką. Be abejo, didžiojoje kūryboje viską racionaliai suderinti ir išsiaiškinti yra neįmanoma. Didelę reikšmę mene turi ir emocijos. Siekdami kūrybinio rezultato dažnai patikriname įvairius kūrimo būdus. Tai tam tikra atranka, geriausios išraiškos pasirinkimas. Todėl kuriant galimas ir vidinis kūrėjo konfliktiškumas, bet tai natūralu.(Visockis, 2002, p.5)

Galiu pasakyti, kas yra žmogaus aplinka tapytojo akimis, - aišku, tai šviesa, spalva. Šviesa yra interjero varomoji jėga. Saulės ar net mėnulio šviesa interjerą keičia neatpažįstamai, šviesa suteikia jam gyvybę ar sukuria nuotaiką, mažai priklausančią nuo žmogaus. Interjerai vis dėlto turi magiškų galių. Ne visi, bet tie, į kuriuos užėini ir intuityviai jauti, kad tikrai reikia tapyti, kad čia ta šviesa, perkeltine prasme, tas pasaulis juntamas. Lietuvo interjerus daug kas yra fotografavę ir patekę kaip meninę fotografiją, aš pateikiu tai tapybos kalba, individualia savo tapybine kalba.

5. Tapybos kolekcijos darbai su kūrybiniais tekstais

1 paveikslas 72/94 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

Išeinant man kažin ką šukterėjo durys,

Kai aš nebeslėpiau joms ašarų karštų, -

Ir begalinis sielvartas į širdį dūrė,

Kad po tiek metų pasiklausti, ko jos šaukė, sugrižtu.

Durys, kaip saugos priemonė, skirianti savą erdvę nuo „svetimos“, pateko ir į daugelį liaudies papročių. Šiandien, ypač jaunimui, reikia tuos papročius prisiminti, turėtąsias durų simbolines prasmes atspėti. Savo darbe duris vaizduoju paprastai, tikroviškai, didžiausią dėmesį suteikdama pasirinktai kompozicijai ir apšvietimui, būtent apšvietimu siekiu paslaptingo, mistiško.

2 paveikslas 72,5/86 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

Kažką man niurna amžina namų ugnis ankstyvą rytmetį,

Kai bilda motina prie pečiaus

Ir broliai skendi dar sapne:

Aš ateinu pre jos ir degdamas klausausi Viešpaties

/ liepsnos skausmingo ritmo

Ir seno vėjo, plėšančio lapus kieme.

Tuomet ir vėl galiu gyvent prisiminimais.

Rami liepsna, žiūrėdama veidan/: - Nejau tai jis?

Kažin kada šio namo džiaugsmui gimęs

Ir namo liūdesiui išėjęs pro duris...

Buvo manoma, kad namų židinys sujungia namų bendruomenę į darnų kolektyvą. Todėl prie židinio buvo atliekamos krikštynų, vestuvių ir laidotuvių apeigos, kuriose, be kitų dievų, buvo garbinama Gabija. Židinys manau kiekvienam iš mūsų asocijuojasi ir su šiluma kurią skleidžia, valgiu, be kurio šiltas valgis neįmanomas. Todėl šiame darbe taip pat didelį dėmesį skiriau apšvietimui, tik šį kartą šviesos žaismas ant židinio reiškia ne mistiką, o šilumą, o šalia esantys namų apyvokos rakandai, tarsi nurodo kam gi skirtas šis židinys.

3 paveikslas 71/94 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

Name su neišgerta vyno
Taure dviprasmiškoj ekstazėj
Jų laukia geležinis laiko
Fantomas: Čia ir dabar.
Niekados ir niekur.
Po žydinčios jaunos mergaitės
Paveikslu tebestovi
Medinis ilgas stalas – juodas
Neišsipildymų altorius
Su niekad neįvykdytais Introibo,
Ir nuogas tavo kūnas
Dar tebešaukia šaltu bailumu:
Asperges me! O asperges!
Bet tu nenusimink: tenai Ir vėl, staiga nustojus lyti,
Balutėm žvilgančiu kiemu
Grakščiai kratydama kojytes
Eina Viešpaties tarnaitė
Tavo elegantiška katė.

Atsitiktinai užėjęs garbingesnis svečias buvo kviečiamas sėstis prie stalo po paveikslais. Tradiciniame mūsų kaime stalas pirmiausia buvo šeimos narių kasdienio bendravimo vieta. Šiame darbe vaizduoju valgomąjį stalą, kiekvienas žinome jo prasmę. Šiame darbe taip pat didelį dėmesį skyriau apšvietimui, nes susėsti prie stalo ir turėti ką valgyti yra didelis džiaugsmas, palaima, todėl ant stalo sklindanti šviesa yra šviesi, pats stalas taip pat. Ir šviesos šaltinis vakarais kaimo pirkioje tebuvo vienas – virš stalo palubėje kabanti žibalinė lempa, todėl šis darbas be šviesos sklidimo tiesiog neįmanomas.

4 paveikslas 68/94 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

Nėkart neišėjus, nėkart nesugrįžus kaip lengva tau peržengt

Per slenkstį, kol vaikas, kol vaikščirot nemoki – rėplom

Į kiemą, iš kiemo. Atsigulė tarpdury beržas –

Lyg baltas šunelis po kojomis pasivoliot.

Daužyk jį kumštukais ir ašarom laistyk, paglostyk, paerzink

Tą slenkstį – jis geras, kantrus jis, iš tikro – kaip šuo.

Gal bus prieraišesnis, o vis atsispyręs ir skersas,

Vis lieka prie durų, kai reikia toli išvažiuot.

Lyg būtų pajutęs, kad kiemas per mažas, o akys per smalsios,

Kad svetimos rankenos cyps ir laužys tau pirštus.

O gimtojo slenksčio tylumas – tik retkarčiais persmelks

Kaip tolimas balsas saviškį per svetimą lojančio šuns.

Daužyk jį kumštukais ir ašarom laistyk, kol naujas, kol tvirtas.

Aš savo – jau nesantį – tik atsiminimuos taisau...

Ir vis pareinu, suklumpu lyg pavargęs ar girtas

Įstrigęs tarp vakar ir šiandien kaip slenkstis pats sau.

Pasakojama, kad kadaise buvęs toks paprotys – pirmąkart pas naujakurius atsilankęs svetys per trobos slenkstį kūliu įvirsdavęs. Sunku tiksliai pasakyti, ką tau turėję reikšti. Bet, pavyzdžiui, dar mūsų amžiaus pradžioje kai kur, išgirdus pavasarį pirmąjį griaustinį, būdavo virstama kūliu ant žemės. Gal tas toks keistokas į naują namą įėjimo būdas turėjo reikšti gyvenimo pradžią, naują būties tarpsnį?

Užrašyta labai daug iš visos Lietuvos pasergėjimų, kaip negalima elgtis su trobos slenkščiu. Pavyzdžiui, jeigu šeiminkė ant slenkščio kapoja malkas, tai namuose kils nuolatiniai barniai, ten nesiseks gyventi, kapojusios moters vėlė po slenkščiu turės kentėti, savo „laimei kojas nukirsti“ ir t.t. Daug prietarų ir mįslių yra su tuo slenkščiu, juk ir šiandien namai be slenkščio neapseina. Todėl ir vaizduoju slenkstį, nes namai be slenkščio, ne – namai. Šiame darbe nemažai tuščios erdvės, bet tai tarsi rodo kelią, atėjimą iki namų, geriau išryškėja slenkstis.

5 paveikslas 76,5/84 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

Bet kaip akis atplėšt nuo lango,

Bet kaip inkštimą tą išguit?-

Vėl it grandinė susirango

Dūmelis vakar

O danguj.

Nauji namai. Seni sienojai

Liepsnoja krosnyje. Seni

Senų tėvų namai liepsnoja –

Namai, už ugnį kaitresni.

Ir dūmai – pro varnėnų inkilus

Taip greitai kylantys, taip greit –

Kaip vėžės – nuo dabar vienintelės –

Į seną tėviškę pareit...

Neįsivaizduojame namo be langų: langas tai mūsų sąsaja su išorės pasauliu. Langas trobai būtinas, nes „nėra langų – ir akys perniek“. Langas buvo dvasinė riba tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulio: šiapus lango – saugu, už lango jau žmogaus tyko įvairūs pavojai.. Todėl šiame paveiksle norėjau parodyti ribą, tarp šio ir ano pasaulio, kadangi vaizduoju realų vaizdą, tai beliko remtis kompozicija ir per ją bandyti tai parodyti, todėl patį langą vaizduoju visai nedaug, tik kraštelį, taip manau sukeldama kaip tik susidomėjimą o kas gi vyksta toliau už jo,už namų sienos, kuriai kaip tik nepagailėta vietos darbe, tai nurodo, kad žvelgiantysis, stebėtojas yra namie, ir jo žvilgsnis krypta link lango, tarsi link kito pasaulio.

6 paveikslas 61,5/ 79,5 drabužiai kartono plaušo plokšė, aliej. dažai

Pirmi pavasario lašai taip sunkiai sužeidė

Mane ir mano vienišus namus,

Jog as nebegaliu klausyt, kaip židinio liepsna iš skausmo ūžia,

Kaip sunkiasi širdin lietaus šnarėjimas kimus

Ir blaškos paupy apleistas juodalksnis įtūžęs:

Nes aš žinau: nebepakilsiu po sunkia būties našta palūžęs,

Kol slėgs dvasia siaubingu platumu.

Todėl nueisiu, kur aistringai šlama, sužeistos lietaus

Kaip aš, neramios liepos

Ir dunkso sulyti namai, prikandę skausmą ir liūdni,

Ir imsiu šaukt.(O Viešpatie! Jie atsiliepia!)

Krūtinėje vėl įsidegs aštri ugnis.

Sueis aplink mane visi daiktai ir žiburiai išblėse,

O liepų gyslomis naktis, nebesuvaldoma kaip upė, liesis

Ir švies jų pumpurai.

Vienas būdingiausių valstiečių aprangos bruožų buvo jos artėjimas prie miestietiško tipo drabužių, šiek tiek pavėluotas sekimas madomis. Žymus valstiečių apdaro pasikeitimas, drabužių gausumas – aiškus Lietuvos kaimo gerovės pakilimo rodiklis. Šiame darbe, vaizduoju šiuo metu nešiojamus valstiečių drabužius, tuo tikslas – parodyti ne tik šiuolaikinę madą, bet ir jų laikymo vietą. Dauguma drabužių, ypač šaltuoju metų laiku, išplauti išdžiūti nešami ant vadinamojo „aukšto“.

7 paveikslas kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

Tu klausi, ką radau parėjęs

(Nors nenorėji palydėt).

Mane namo už rankos vedė vėjas

Ir senas paukštis liepė neliūdėt.

Radau ten motinos sekmadienių maldas ir tavo

Žingsnius vienatvėj kambarių tuščių.

Vidudienį klausiau artėjančio lietaus oktavos

Po liepom su apakusiu paukščiu.

Po to atsiguliau ant priemenės grindų; jos plakė,

Plazdėjo lyg krūtinėje gyva širdis.

Tai nuostabi kalba, nes ją, apkurtęs ir apakęs,

Krauju ir gyslomis girdi.

Greta gyvenamojo namo labai svarbų vaidmenį valstiečių gyvenime vaidino klėtis, skirta laikyti grūdams, miltams bei kitoms žemės ūkio gėrybėms ir šeimos mantai. Čia, ypač vasaros metu, miegodavo netgi šeimininkai. Suvalkijoje buvo įprasta gegužės mėnesio vakarais šeimai po dienos darbų susirinkti prie klėtyje įrengto mažo altorėlio – staltiese uždengto staliuko su kryželiu, švč. M. Marijos paveikslu ir uždegtomis žvakėmis – ir kalbėti ar giedoti „gegužines maldas“ – švč. Marijos litaniją. Klėtis, kaip reikšmingas sodybos trobesys, dažnas mūsų liaudies dainose. Klėtį savo darbe vaizduoju tokia kokia ji yra, su savo paskirtimi, šiuo atveju darbe matome, kad ji naudojama žemės ūkio gėrybėms ir šeimos mantai laikyti.

IŠVADOS

Apžvelgėme XIX a.pabaigos – XX a.pradžios Lietuvos kaimo gyvenamojo namo vidaus pagrindinius bruožus. Neturėjau tikslo detaliai jų aprašyti, nes tai architektūros tyrinėtojų darbo sritis. Šio darbo tikslas buvo pasidairyti po lietuvių namus senovėje, žvilgtelėti į juos ano meto žmonių tikėjimų akimis. Pateiktieji iš amžių glūdumos iki nesenų laikų atėję liaudies tikėjimai, prietarai, netgi burtai liudija, kokį stiprų erdvės ir laiko – istorijos tėkmės – pojūtį turėjo mūsų protėviai. Tuo jausmu buvo paremtas visas jų gyvenimas, tarpusavio santykiai šeimoje, kaimynų bendrijoje, pagaliau moralės samprata. Iš visų Europos tautų, išskyrus tik Skandinavijos šiaurės lapius arba samus, lietuviai ilgiausiai laikėsi savo senojo tikėjimo. Kalbėti arba rašyti apie tam tikros etninės žmonių grupės arba tautos pasaulėjautą arba pasaulėžiūrą visados yra labai rizikingas užsimojimas. Pasaulėžiūrą sąlygoja kultūra, kurioje gyvena žmogus. Ji yra neatskiriama kultūros dalis. Kultūrą (ypač archaisiais laikais), visų pirma, sąlygoja supanti gamtinė ir socialinė aplinka. Elementaru, kad šaltuose kraštuose reikalingi visai kitokie drabužiai, gyvenamieji būstai, negu šilto klimato kraštuose. Materialinės kultūros ypatumai nulemia dvasinę kultūrą. Lietuvos kaimo gyvenimo esminiai lūžiai XX a. Viduryje – karai, okupacijos, vienu tremtys į Sibirą, kitų – į užjūrius, trečių paslėpta rezistencija tėvynėje – iš pagrindų išjudino tradicinę buitį ir žmonių mąstysenos bei santykių sanklodą.

Kodėl visokios burtų formulės ir praktika taip ilgai laikosi žmonėse, ir nei švietimas, nei visokios pažangos neįstengia jų išnaikinti? Žinoma, kultūriškai atsilikusiuose kraštuose jos yra plačiau žinomos. Užtat turime gana daug burtų formulių iš Vilniaus krašto, kur švietimas buvo atsilikęs. Tačiau ir suvalkiečiai jų dar gana daug išlaikė iki pakutiniųjų dešimtmečių. Svarbiausia jų išsilaikymo priežastis, berods, bus ta, kad tie burtai veikia, pvz. žmogus pagyja.

Ir šiandien prietarų galime dar daug kur pastebėti. Daugelis vengia pirmadienio ar penktadienio ir tryliktos mėnesio dienos. Į egzaminus eidami mokiniai kai ko vengia ir kai ką daro. Juodai katei perbėgus skersai kelią, daug kas triskart nusispiauna, kad neatsitiktų nelaimė. Visokias maskotes randame automobiliuose ir lėktuvuose: jos apsaugančios nuo katastrofos. Pagaliau giliau pažvelgus, prietarų rasime visur: religijoje, moksle, mene, politikoje.

LITERATŪRA

1. Balys J. (1966). Lietuvių liaudies pasaulėjauta. Draugas.
2. Barkauskas A. (1967). Kaimas kultūra butis. Mintis.
3. Bernotas A. (1972). Slenkstis. Vilnius. Vaga.
4. Camus A. (2006). Maištaujantis žmogus. Kronta.
5. Dundulienė P. (2006). Ugnis lietuvių pasaulėjautoje. Vilnius.
6. Dundulienė P. (1991). Lietuvių etnologija. Vilnius. Mokslas.
7. Harrison H. (2008). Kaip piešti ir tapyti. Vilnius. Naujoji Rosma.
8. Gulyga A. (1989). Kantas. Vilnius. Vyturys.
9. Heidegeris M. (1992). Rinkiniai raštai. Vilnius. Mintis.
10. Jasaitis J. (2009). Šiuolaikinio kaimo vizija. Šiaulių universitetas.
11. Karatajus V. (1967). Tapybos technika. Vilnius. Vaizdas.
12. Kargaudienė A. (2004). Dievai ir šventieji lietuvių etnokultūroje. Kaunas.
13. Merleau – Ponty M. (2005). Akis ir dvasia. Baltos lankos.
14. Nyka – Niliūnas A. (1996). Eilėraščiai. Baltos lankos.
15. Smith R. (2007). Dailininko vadovas. Vilnius. Alma littera.
16. Vinciušas V. J. (1988). Raštai Gnoseologija. Vilnius. Mintis.
17. Visockis A. (2002). Kompozicija kaip mokymo ir kūrybos procesas. Šiaulių universitetas.
18. Vyšniauskaitė A. (1999). Lietuvio namai. Lietuvos liaudies kultūros centras. Vilnius.
19. Lietuvos TSR moklų akademija. Lietuvių etnografijos bruožai. (1964) / sudarytoja: A. Vyšniauskaitė.

PRIEDAI

1 paveikslas 72/94 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

2 paveikslas 72,5/86 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

3 paveikslas 71/94 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

4 paveikslas 68/94 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

5 paveikslas 76,5/84 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai

6 paveikslas 61,5/ 79,5 kartono plaušo plokšė, aliej.dažai

7 paveikslas 58/79,5 kartono plaušo plokštė, aliej. dažai